

mathematics». – «History of mathematics» are considered. Certain examples in the course «History of Mathematics» students get acquainted with the entrepreneurship of the famous Greek mathematician Thales of Miletus, the history of the emergence and use of the concept of "percentage", with historical tasks of financial content. The course of «Elementary mathematics» is a real opportunity to show the connection between mathematics and human activity, and to consider more complex tasks that students will encounter in future pedagogical activities. In the context of research subject such course as «Theory of Probability and Mathematic statistic» has a considerable potential for the formation «entrepreneurial and financial literacy». The last is due to fact that researching economic phenomena is impossible without mathematical modeling, Regression correlation analyses, variance models, and other methods which are based on Theory of Probability.

In the course of «Methods of teaching mathematics», students (future mathematics teachers) consider the purpose, content, forms, methods and means of teaching mathematics at school. Since the content and purpose are specified in the normative documents, the question of the need for the implementation of the cross-cutting line «Entrepreneurship and financial literacy» is considered during the 3rd year (general methodology), during the 4th year (the methodology of teaching mathematics in the basic school) and during the 5th year (the methodology of teaching mathematics in senior specialist school). The current work of teachers and students is currently relevant. It is possible to formulate projects related to financial issues, namely «Currency Exchange», «Energy Conservation and Savings», «Charity in Ukraine», «My Family Taxes», etc.

Key words: *competence approach, axiological and activity components, cross-cutting lines of key competencies, entrepreneurship and financial literacy, tasks, future mathematics teachers, students.*

Надійшла до редакції 23.05.2017 р.

УДК 37.018:001

ORCID 0000-0001-7706-2427

НАУКОВА ШКОЛА ПРОФЕСОРА В.І. ЛОЗОВОЇ ЯК ЕФЕКТИВНА ФОРМА РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ НАУКИ

Світлана Золотухіна,
Олена Гнізділова

У статті висвітлено теоретичні здобутки і досвід професора В.І. Лозової як засновника та керівника наукової дидактичної школи, яка є ефективною формою професійно-особистісного зростання науково-педагогічних кадрів, проаналізовано її науково-педагогічну діяльність як автора численних наукових публікацій, керівника дисертаційних досліджень, члена спеціалізованих учених рад. Констатовано, що наукова школа професора В.І. Лозової сприяє розвитку педагогічної освіти в Україні, утвердженню педагогіки як затребуваної науки про виховання і навчання на основі спеціально організованої діяльності з формування пізнавальної активності та самостійності учнівської і студентської молоді. Встановлено напрями педагогічного пошуку наукової школи В.І. Лозової: проблема формування пізнавальної активності, використання проблемного навчання; питання дидактики загальноосвітньої та вищої школи; особливості використання наочності у навчанні; аспекти управлінської діяльності у загальноосвітніх навчально-виховних закладах; особливості професійної підготовки педагогічних кадрів.

Ключові слова: *наукова школа, науковий лідер, дослідницький колектив, пізнавальна активність.*

Постановка проблеми. Обличчя наукового та освітнього потенціалу держави значною мірою визначається ефективністю діяльності існуючих організаційних форм підготовки науково-

педагогічних кадрів, однією з яких є наукова школа. Особливо значущими, як зазначає І. Прокопенко, є наукові школи вищих педагогічних закладів освіти, покликані готувати вчителя – архітектора дитячого розуму і душі, вихователя і наставника прийдешніх поколінь, за якими майбутнє України [4, с. 4].

У нових соціально-економічних умовах наукові школи провідних вищих педагогічних навчальних закладів здатні виступити в ролі неформальних базових структур як для розгортання багатоаспектної підготовки фахівців у галузі освіти, так і для збереження й розвитку науково-педагогічного потенціалу країни загалом.

Аналіз досліджень і публікацій. Зазначена тема стала предметом наукових пошуків сучасних учених О. Гнізділової, Л. Зеленської, С. Золотухіної, І. Сірої, І. Прокопенка, які досліджували генезу харківської науково-педагогічної школи на різних етапах її становлення й розвитку, аналізували діяльність В.І. Лозової як наукового лідера. Водночас, плідна діяльність цієї науково-педагогічної школи протягом останніх років, звернення до малодосліджених аспектів проблеми активізації пізнавальної діяльності учнівської і студентської молоді та низки інших значущих дидактичних проблем потребують додаткового аналізу.

Відтак, важливим є висвітлення досвіду наукової школи В.І. Лозової, виокремлення змісту її напрацювань на основі характеристики наукового доробку засновника й учнів.

Виклад основного матеріалу. Спрямованість і характер пошуків модернізації освіти в Україні багато в чому визначається особистостями, які створили наукові школи, що стали осередками духовності і культури. Тільки учений з новими думками, генератор ідей, що уміє бачити далеко уперед, здатний критично аналізувати і синтезувати результати дослідження, може створити наукову школу. Серед тих, хто вносить помітний вклад у розвиток педагогічної науки – доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України В.І. Лозова, яка впродовж багатьох років плідно працює над розробкою проблем навчання учнівської і студентської молоді, має свою концепцію, яку впроваджує в практику, долучаючи до цього своїх учнів і послідовників, чисельність яких з кожним роком зростає.

Професійний шлях Валентини Іванівни, довжиною понад півстоліття, пов'язаний із педагогічною діяльністю. Після закінчення філологічного факультету Харківського державного педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди вона десять років учительвала у школах м. Харкова, а потім вступила до аспірантури на кафедру педагогіки і психології рідного інституту [4, с. 17]. Покликання до науково-дослідної діяльності вона відчула вже під час навчання в аспірантурі, здійснюючи педагогічний експеримент з теми дослідження «Використання проблемних запитань і завдань для перевірки знань школярів». У 1972 р. В.І. Лозова захистила кандидатську, а в 1990 р. – докторську дисертацію на тему «Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів» [3, с. 48]. У Харківському державному педагогічному інституті (згодом університеті) вчена пройшла всі сходинки своєї кар'єри: викладач, старший викладач, доцент, професор, завідувач кафедри, директор Інституту педагогіки і психології імені В.О. Сухомлинського при ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Життєвий досвід, організаторські здібності, високий інтелектуальний потенціал закономірно поставили В.І. Лозову в коло лідерів трудового колективу. Протягом 1982-2002 рр. вона очолювала кафедру педагогіки. Під її керівництвом, завдяки її науковому таланту та відданості улюбленій справі кафедра набула статусу провідної в ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Високий професіоналізм і глибина знань, принциповість і доброзичливість, інноваційність думки і прогностичність мислення забезпечили створення потужного наукового осередку кафедри, що спрямував свої зусилля на пошук шляхів підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих педагогічних закладах. Протягом тривалого часу вчена була членом, заступником голови спеціалізованих учених рад із захисту кандидатських і докторських дисертацій у Харкові, Луганську, Белгороді; упродовж 2008-2011 рр. – членом експертної ради Вищої атестаційної комісії України з педагогічних наук [4, с.18].

Одночасно з викладацькою діяльністю В.І. Лозова здійснювала інтенсивну наукову роботу, створивши наукову школу, яка успішно функціонує й до цього часу. Учена активно працює з аспірантами і докторантами: керує написанням дисертацій, виступає опонентом на захистах, рецензує монографії та наукові роботи. Під її керівництвом підготовлено і захищено 16 докторів та 54 кандидати педагогічних наук. У 1992 році В.І. Лозову обрано членом-кореспондентом АПН України (тепер НАПН України).

Інтереси її наукової школи зосереджені на побудові концепції цілісного підходу до формування пізнавальної активності учнівської молоді, а також пов'язані з експериментальним вивченням шляхів, засобів, особливостей активізації пізнавальної діяльності учнів і студентів у різних видах діяльності та за різних педагогічних умов. Діапазон порушених нею та її учнями проблем дуже широкий. До напрямів педагогічного пошуку професора В.І. Лозової та учнів її наукової школи можна віднести: проблему формування пізнавальної активності, використання проблемного навчання; питання дидактики загальноосвітньої та вищої школи; особливості використання наочності у навчанні; питання управлінської діяльності у загальноосвітніх навчально-виховних закладах; особливості професійної підготовки педагогічних кадрів.

В.І. Лозовій належить обґрунтування цілісного підходу до формування активної особистості, вона розробила системну теоретико-експериментальну дидактичну концепцію сутності інтеграційних засобів, методів, динаміки й психолого-дидактичних умов формування пізнавальної активності школярів у різних видах їхньої діяльності, що, за оцінками В. Андреєва, Ш. Амонашвілі, В. Буряка, І. Лернера та інших науковців, вирізняється науковою новизною, є істотним внеском у теорію розумового виховання школярів і має практичне значення для навчально-виховного процесу в школах. Запропоновані В.І. Лозовою прийоми, способи активізації пізнавальної діяльності учнів стали програмою самоосвіти й самовиховання вчителів, удосконалення якості їхньої діяльності (використання проблемних питань і завдань у навчально-пізнавальній діяльності, організація спілкування дітей, навчання їх прийомів інтелектуальної діяльності, стимулювання позитивних мотивів тощо) [3, с. 122; 4, с. 18]

Історія наукової школи професора В.І. Лозової є частиною історії кафедри педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Часом зародження школи можна вважати 1988 рік, коли захистила дисертацію перша учениця В.І. Лозової – Л. Калашнікова. Предметом її дослідження стала організація міжособистісної взаємодії учнів із ровесниками (у гуртковій роботі) та молодшими школярами (шевська робота) у позаурочних формах діяльності з метою розвитку їх пізнавальної активності [2, с. 125].

Навчання прийомів експериментально-дослідницької діяльності як один із аспектів формування пізнавальної активності школярів дослідив В. Смагін (1990) [2, с. 126].

Розроблена Б. Фурманом (1991) технологія застосування навчальних опор дозволила враховувати реальні навчальні можливості школярів, що сприяє підвищенню якості знань, розвитку самостійності й творчої активності учнів, використовуючи їх для контролю, корекції, самоконтролю знань, їх узагальнення й систематизації та закріплення [2, с. 127].

Н. Лобко-Лобановська розробила й теоретично обґрунтувала дидактичну систему диференціації навчання як способу прогнозування, корекції і розвитку пізнавальної активності школярів. До проблеми диференціації навчання звернулася пізніше (2006) й аспірантка В.І. Лозової Т. Дейніченко, яка розглянула її в ракурсі групової форми організації диференційованого навчання [2, с. 128-130].

Л. Нечволод (2002) дослідила педагогічні умови впровадження робочих зошитів з друкованою основою в процес індивідуалізації навчання школярів, експериментально довела, що така діяльність зумовлює приріст учнівських знань за різними якісними показниками, позитивні зміни в оволодінні школярами вміннями визначати основні поняття, головну думку в інформативному матеріалі, порівнювати, узагальнювати й конкретизувати [2, с. 130].

Із плином часу межі наукового пошуку лідера школи В.І. Лозової розширювалися, діапазон порушених нею та її учнями проблем зростав. Вона обґрунтувала новий напрям вивчення педагогічної проблеми як цілісної системи, у якій пізнавальна активність є інтегральним виявленням стійкої якості особистості, її пізнавальних потреб та інтересів, що забезпечують ефективність будь-якого виду діяльності. На основі варіативних експериментів наукова школа В.І. Лозової розробила конкретні способи організаційно-процесуального і мотиваційного забезпечення цілісності процесу формування пізнавальної активності у процесі різних видів діяльності школярів. Так, представник цієї наукової школи М. Пісоцька (1992) довела, що виконання випереджальних завдань дозволяє школярам не тільки підвищити рівень засвоєння знань та вмінь із навчального предмету, але й змінити свій статус у колективі. Така навчальна діяльність також впливає на рівень професійної майстерності вчителя: формує його перспективне бачення теми, розділу, допомагає вивченню індивідуальних особливостей школярів [2, с.132].

Учні наукової школи В.І. Лозової встановили кореляційну залежність між виявом особистістю пізнавальної активності в громадській і навчально-пізнавальній діяльності, визначили якості учнів, розвитку яких сприяє формування пізнавальної активності в громадській діяльності та гуртковій роботі. У цьому сенсі науковий інтерес становить дослідження О. Попової (1990), у якому розроблено теоретичну концепцію формування пізнавальної активності підлітків у процесі їх громадської діяльності, а також виявлено особливості використання різних методів такої роботи [2, с. 133].

Проблемі формування ініціативності особистості школяра в умовах колективної творчої діяльності присвячено дослідження Г. Сороки (1996), у якому визначено суть і місце ініціативності в системі особистісних якостей учнів, названо її суттєві ознаки: новаторство у справах, особистий почин, здатність до самостійних вольових виявлень, творчість, активність. Експериментально перевірено різні способи формування ініціативності [2, с. 133-134].

І. Соколова (1997) науково обґрунтувала значення методів і способів організації проблемного навчання, експериментально перевірила педагогічні умови, що забезпечують успішність здійснення проблемного навчання в спеціалізованих і профільних класах. У дисертаційній роботі В. Тихонович (1994) теоретично визначені завдання і функції допомоги учням у навчально-пізнавальній діяльності, окреслені напрями її організації. На основі експериментальних досліджень встановлено, що формування пізнавальної активності у процесі навчання виступає як домінуюча передумова активності, яку виявляють школярі в інших видах діяльності [2, с. 134].

Дослідницький пошук представників наукової школи В.І. Лозової визначив також основні умови успішного формування пізнавальної активності дітей шкільного віку. Серед них – позитивне ставлення учнів до діяльності, що досягається стимулюванням у них змагальних мотивів; оволодіння вміннями пізнавальної діяльності, що сприяє реалізації інтелектуальних дій у різних сферах навчання; чітко організоване спілкування школярів.

У контексті дидактичних інтересів наукової школи В.І. Лозової варті на увагу педагогів дослідження видів нетрадиційних форм навчання залежно від історії їх розвитку, способів організації взаємодії вчителя та учнів і педагогічних умов, що забезпечують позитивний вплив нетрадиційних форм навчання на якість мінімального процесу. Ці проблеми вивчала Н. Стяглик (1994 р.) [2, с. 135]. З огляду на реалізацію основних компонентів навчання при розв'язанні його дидактичних завдань вона узагальнила види нетрадиційних уроків, виокремивши їх типи (урок-змагання, урок-аукціон, бінарні, міжпредметні уроки, вечорниці, прес-конференції, театралізовані уроки тощо).

Окрім того, представник цієї наукової школи Л. Рибалко (1995) розглянула питання організації самоконтролю школярів у процесі навчання, обґрунтувала дидактичний цикл

самоконтролю, його способи, педагогічні умови, що забезпечують успішність організації самоконтролю. Вона встановила, що алгоритми як вид загальнодидактичного способу здійснення самоконтролю допомагають подоланню стихійності засвоєння знань, оскільки орієнтують учнів на оволодіння вміннями переносити загальні вимоги на відтворення конкретного матеріалу, спонукають до послідовності дій, уміння розкривати причиново-наслідкові зв'язки, що забезпечує розвиток логічного мислення [2, с.136].

О. Масалітіною (1999) обґрунтовано педагогічні умови застосування тестів для контролю навчально-пізнавальної діяльності старшокласників, зокрема прикупання провідного компонента навчального предмету залежно від його основної функції, альтернативність тестування для забезпечення вільного вибору тестів старшокласниками відповідно до їх потреб, мети, інтересів, реальних навчальних можливостей [2, с. 136]. Н. Пономарьова (1998) розкрила особливості пізнавальних задач з інформатики, розробила їх типологію за ступенем розгорнутості задачі, науково обґрунтувала умови використання пізнавальних задач у навчанні інформатики.

Вихованка наукової школи В.І. Лозової К. Ярецько (1999) дослідила проблему управління навчально-творчою діяльністю учнів в умовах інформатизації освіти, визначила етапи такої діяльності в процесі розв'язання дослідницьких завдань, виявила сутність, структуру та функції систем евристик як засобів управління діяльністю учнів [2, с. 139].

Концепція цілісного підходу до формування пізнавальної активності дозволила В.І. Лозовій виявити недосліджені аспекти проблеми, що стали предметом вивчення в подальших дисертаційних роботах її послідовників. І. Вікторенко (2002) з огляду на зазначену концепцію свого вчителя обґрунтувала технологію педагогічно скерованої організації спілкування батьків із молодшими школярами; експериментально визначила компоненти підготовки батьків до пізнавального спілкування з дітьми, довела взаємозв'язок виховного потенціалу сім'ї й показників рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів, виявила основні фактори, які слід урахувувати в процесі формування пізнавальної активності, зокрема виховний потенціал сім'ї, успішність школяра в навчанні, вихідний рівень пізнавальної активності, характер мотивів пізнавальних інтересів, концентрацію та якість уваги, фактор вікового розвитку, міжособистісні взаємини в класі тощо [2, с. 137].

О. Шалар (2002) науково обґрунтував сукупність взаємозумовлених етапів підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою. Дослідник виявив фактори, що суттєво впливають на процес підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою: місце проживання школяра, початковий рівень фізичного розвитку дитини, статеві відмінності, що виявляються в мотивах, змісті й характері занять, майстерність і фахові інтереси вчителя фізичного виховання, фізкультурно-спортивні традиції шкіл тощо. Унаслідок цього науковець виокремив ряд педагогічних умов успішної підготовки підлітків до самостійних занять фізичною культурою з урахуванням факторів впливу на ефективність підготовки школярів [2, с. 141].

Вагомим внеском у педагогічну науку стало дослідження О. Лазаревою (2003) дидактичних можливостей модульної технології навчання в організації творчих самостійних робіт учнів, а також дидактичних умов оптимальної організації творчих самостійних робіт учнів старшої школи в модульному навчанні [2, с. 141-142].

Із особливою увагою професор В.І. Лозова ставить до дидактичних досліджень учителів-практиків. Так, під її керівництвом учитель початкових класів З. Шилкунова (2005) вивчила педагогічні умови формування конструктивного ставлення до себе в молодших школярів у процесі навчальної діяльності. Вона на практиці довела, що сприятливими умовами формування такого ставлення є організація навчання, скерованого на розвиток рефлексії молодших школярів, які стають суб'єктом розуміння самих себе;

з'ясування того, як інші знають і розуміють його самого – його особливості, емоційні реакції й когнітивні уявлення [2, с. 142-143].

Помітний внесок у розвиток дидактики зробила й І. Толмачова (2008), яка науково обґрунтувала розроблену нею дидактичну систему формування навчальної дії контролю, мета якої полягає в забезпеченні сформованості в молодших школярів операцій цієї дії, що досягається шляхом вирішення накреслених автором завдань [2, с. 144].

Дидактику початкової школи збагачено результатами досліджень учителя початкових класів О. Кондратюк (2009), яка займалася питаннями організації навчального діалогу учнів 6- річного віку, розглядаючи діалог як особливу за змістом форму спільної діяльності учнів і вчителя, взаємодії смислових позицій і суб'єктів навчання щодо визначення, прийняття і розв'язання навчального завдання, результатом якого є нове знання як власний погляд [2, с. 145].

Учитель-дослідник О. Кузьменко (1997) розробив дидактичний цикл організації навчальної взаємодії школярів на уроці-семінарі, що одночасно позитивно впливає на якість знань, характер стосунків школярів, сформованість загальнонавчальних та комунікативних умінь, пізнавального інтересу, самостійності, активності [2, с. 145].

Особливе місце в дослідженнях наукової школи В.І. Лозової посідає тематика, пов'язана з питаннями дидактики вищої школи. Зокрема, О. Рогова (1992 р.) вивчала шляхи формування пізнавальної активності студентів у процесі організації їх самостійної роботи; С. Трипольська (1992) досліджувала технологію організації навчальної діяльності студентів із високим рівнем навченості; Н. Савельєва (1997) розглянула групові форми навчальної діяльності студентів як засоби підвищення ефективності загальнопедагогічної підготовки майбутніх учителів; у роботі Н. Карапузової (1997) обґрунтовані дидактичні умови організації екзамену у вищих навчальних закладах із метою забезпечення регулярності підготовки студентів до іспитів, міцності знань, умінь і навичок, зменшення впливу хвилювання під час екзамену; О. Рябініна (1994) сконцентрувала дослідницьку увагу на вивченні стильового аналізу музичних творів як засобу формування естетичної культури майбутніх учителів, що дозволило активізувати їхню навчально-пізнавальну діяльність, формувати позитивну мотивацію естетичної діяльності, упливати на оцінювальну сферу естетичної свідомості студентів [2, с. 145-146].

До актуальних досліджень належить і розробка В. Гриньовим (2003) моделі дидактичної культури майбутнього вчителя, що включає особистісно-мотиваційний, дидактико-компетентнісний, аналітико-рефлексивний модулі, системоутворювальними елементами яких є індивідуальний стиль, компетентність і рефлексія [2, с. 146]. Важливим напрямом розвитку школи В.І. Лозової стало звернення до напрацювань порівняльної педагогіки. Зокрема, О. Озерська (2006) здійснила глибокий аналіз системи професійної підготовки вчителя в японських вищих навчальних закладах, які тісно співпрацюють зі школами, муніципальними, префектурними й національними органами освіти з питань вибору абітурієнтів – майбутніх учителів; створила професійний портрет японського «ефективного вчителя», найсуттєвішими характеристиками якого є наявність високих моральних якостей, професіоналізм, покликання до вчительської професії, уміння виховувати колективізм, комунікабельність, розвивати потребу самоосвіти, повагу до закону й прав людини, патріотизм та активну громадянську позицію та ін.

У контексті дидактичних наукових пошуків важливу роль відіграло дослідження Л. Герасименко (1998), яка обґрунтувала новий напрям вивчення проблеми вибору як цілісної системи, де пізнавальна активність є інтегральним виявом стійкої якості особистості, її пізнавальних потреб, інтересів, що забезпечують ефективність будь-якого виду діяльності [2, с. 146].

Наукова школа В.І. Лозової також розглядає питання управлінської діяльності в спеціальних і загальноосвітніх навчально-виховних закладах. В. Мороз (1989) розробив систему взаємозв'язку середніх спеціальних навчальних закладів із виробництвом з метою

вдосконалення професійної підготовки спеціалістів у заочних технікумах. Реалізація цієї системи сприяла підвищенню ефективності роботи викладачів, уточненню переліку спеціальностей, за якими здійснювалася підготовка фахівців, внесенню змін у програми предметів, збільшенню кількості вступників до технікумів з рекомендаціями підприємств [2, с. 147].

У дослідженні О. Сидоренка (1996) обґрунтовано науково-методичну роботу з учителями як цілісну педагогічну систему. А. Єрмола (1998) вивчив зміст, форми й методи науково-методичної роботи інформаційно-методичних центрів з учителями загальноосвітніх навчально-виховних закладів. Дослідження Т. Рогової (1997) поглибили теорію управління загальноосвітньою школою. Вчена розробила програму атестації школи та механізм оцінювання результатів навчально-виховної діяльності педагогічного колективу, виокремила способи проведення атестації, визначила фактори, що мають враховуватися під час проведення контролю, унаслідок експериментальної роботи дійшла висновку про те, що найважливішими при виборі способу атестації є етапи функціонування навчального закладу, стиль керівництва та рівень розвитку самоуправління [2, с. 147].

Ім'я В.І. Лозової стало символом працездатності та вимогливості до наукових праць і рівня виконання педагогічних досліджень. Захищені під її керівництвом дисертації є зразком стилю написання змістовних робіт, який поєднує науковість, глибину думки та доступність. Уміння В.І. Лозової виокремити найвдаліші творчі знахідки науковців, побачити в роботах своїх учнів перспективи подальшої розробки проблеми, підтримати й надихнути їх на продовження успішної дослідницької роботи дозволяють її послідовникам виходити на наступний щабель наукового зростання. Першу докторську дисертацію під керівництвом В.І. Лозової захистила С. Золотухіна (1995). Роботу було присвячено проблемі розвитку теорії та практики виховуючого навчання в історії вітчизняної педагогічної думки XVIII – XIX ст.

Далі – захисти докторських дисертацій І. Прокопенка («Теоретичні та методичні основи економічної освіти в загальноосвітніх і професійних навчальних закладах», 1996 р.), А. Троцько («Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах», 1997 р.), О. Іонової («Науково-педагогічні основи навчально-виховного процесу в сучасній школі за ідеями вальдорфської педагогіки», 2000 р.), В. Гриньової («Формування педагогічної культури майбутнього вчителя», 2001 р.), О. Попової («Розвиток інноваційних процесів у середніх загальноосвітніх навчально-виховних закладах України в XX столітті», 2002 р.), О. Камишанченка («Теоретичні і методичні основи змісту економічної освіти старшокласників», 2002 р.), М. Васильєвої («Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога», 2004 р.), Т. Рогової («Теоретичні і методичні основи персоналізованого підходу в управлінні педагогічним колективом середньої загальноосвітньої школи», 2006 р.), Н. Волкової («Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів до професійно-педагогічної комунікації», 2006 р.), Л. Рибалко («Акмеологічні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя», 2008 р.), О. Гури («Формування психолого-педагогічної компетентності викладача навчальних закладів в умовах магістратури», 2008 р.) та ін.

Нині науковий доробок вченої становлять близько 200 публікацій, серед яких – 3 монографії, 10 підручників і посібників, статті в журналах і наукових збірниках. Найбільш відомі серед них: монографія «Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів», посібники «Пізнавальна активність школярів», «Теоретичні основи виховання і навчання» (два видання у співавторстві), «Формирование познавательной активности школьников» (у співавторстві), «Гуманістична дидактика В.О. Сухомлинського», «Лекції з педагогіки вищої школи» (у співавторстві), «Хрестоматія

з педагогіки вищої школи» (у співавторстві), «Наукові підходи до педагогічних досліджень» тощо.

Досягнувши високих вершин у науці, вчена завжди доступна і проста для величезної кількості людей, які хотіли б отримати від неї пораду, консультацію чи якусь іншу рекомендацію; в усіх аспектах своєї діяльності вона відзначається самовідданістю, працелюбністю, палким ентузіазмом, прагненням ніколи не зупинитися на досягнутому. Натхненно працює сама і вміло залучає до творчого процесу своїх учнів, співробітників, колег. Принциповість і доброзичливість, вимогливість і людяність визначають суть її наукового спілкування. Її педагогічний хист, високий професіоналізм, глибинність знань, материнську мудрість, доброзичливість, здатність розв'язувати важливі педагогічні проблеми відчувають всі, кому пощастило працювати з цією людиною. В.І. Лозова поєднує наукову точність і виражену прогностичність мислення, інноваційність думки зі здатністю до своєчасної рішучої дії.

За вагомих внесок у розвиток педагогічної науки й освіти В.І. Лозову відзначено державними нагородами: «Відмінник народної освіти» (1976), медалями «А.С. Макаренка» (1987) та «Н.К. Крупська» (1990), знаками «В.О. Сухомлинський» (2005) і «К.Д. Ушинський» (2007). У 1997 році за значний особистий внесок у підготовку висококваліфікованих спеціалістів, плідну науково-педагогічну діяльність Указом Президента України В.І. Лозовій присвоєно почесне звання «Заслужений діяч науки і техніки України».

Педагогічні ідеї та досвід науково-дослідницької, навчально-виховної діяльності В.І. Лозової розвиваються і примножуються у творчості багатьох учнів, послідовників, колег, які глибоко шанують в її особі гуманну людину, визнаного вченого і кваліфікованого викладача вищої школи. Наукова школа В.І. Лозової забезпечує також спадкоємність наукових поколінь. Професори М. Васильєва, В. Гриньова, С. Золотухіна, О. Іонова, О. Попова, І. Прокопенко, Т. Рогова, Л. Рибалко, Г. Троцько та ін., виконавши свого часу докторські дослідження під керівництвом В.І. Лозової, спрямовують на подальшу успішну наукову роботу своїх учнів, примножуючи глибинні традиції науково-педагогічної школи ХНПУ.

Висновки. Наукова школа В.І. Лозової – явище унікальне, зумовлене особистістю очільника, який вирізняється високим науковим статусом, здатністю усвідомлювати соціальні потреби в розвитку освіти, генерувати ідеї, концептуально мислити, скеровувати діяльність наукового співтовариства на розробку проблем педагогічної теорії і освітнянської практики. Її наукова школа характеризується широким спектром досліджуваної проблематики – від вивчення питання здійснення контролю знань учнів до цілісного дослідження особливостей процесу формування активності та самостійності школярів, підвищення ефективності навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі та вищих навчальних педагогічних закладах. Саме комплексний підхід до дослідження проблеми дав змогу відкрити нові факти й закономірності, досягнути нові глибини досі невідомого.

На початку ХХІ ст. спостережено перетворення однорівневої локальної наукової школи професора В.І. Лозової на багаторівневу, у якій одночасно співпрацюють двоє і більше наукових поколінь учнів, що об'єднуються навколо засновника школи, але безпосереднє керівництво дослідниками-початківцями здійснюють, зазвичай, старші й досвідченіші члени школи – С. Золотухіна, В. Гриньова, О. Попова, Н. Ткачова та ін. Створені ними дочірні наукові школи гідно продовжують і розвивають ідеї В.І. Лозової.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гнізділова О.А. Науково-педагогічна школа професора В.І. Лозової / О.А. Гнізділова // Імідж сучасного педагога. – 2007. – №9-10 (78-79). – С.40-44.

2. Гнізділова О.А. Наукові школи вищих педагогічних навчальних закладів Східної України ХХ століття: теорія, досвід, перспективи: монографія / О.А. Гнізділова. – Полтава : Вид-во ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. – 388 с.

3. Кафедра загальної педагогіки та педагогіки вищої школи: минуле і сучасність / [Л.Д. Зеленська, О.І. Башкір, С.О. Васильєва та ін.; за заг. ред. С.Т. Золотухіної]. – Х.: Вид-во ТОВ «Щедра садиба плюс», 2015. – 156 с.

4. Наукові школи Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди: колективна монографія / За заг. ред. І.Ф. Прокопенка. – Х.: ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2014. – 324 с.

5. Професори Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. – Х.: Видавничий дім «Відомі імена», 2006. – С.67.

REFERENCES

1. Hnizdilova O.A. (2007). Naukovo-pedahohichna shkola profesora V.I. Lozovoi [Scientific and pedagogical school of professor V. Lozova] // Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of A Modern Pedagogue, 9-10 (78-79), P. 40-44. [in Ukrainian].

2. Hnizdilova O.A. (2011). Naukovi shkoly vshchychk pedahohichnykh navchalnykh zakladiv Skhidnoi Ukrainy KhKh stolittia: teoriia, dosvid, perspektyvy: monohrafiia [Scientific schools of Eastern Ukrainian higher educational institutions in the 20th century]. Poltava : PNPu imeni V.G. Korolenko. – 388 p. [in Ukrainian].

3. Kafedra zahalnoi pedahohiky ta pedahohiky vshchoi shkoly: mynule i suchasnist [Board of general pedagogy and pedagogy of higher education: past and present] / [L. Zelenska, O. Bashkir, S. Vasyliieva ta in.; za zah. red. S. Zolotukhinoi]. – Kh.: TOV «Shchedra sadyba plus», 2015. – 156 p. [in Ukrainian].

4. Naukovi shkoly Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody: kolektyvna monohrafiia [Scientific schools of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University] (2014) / Za zah. red. I. Prokopenka. – Kh.: KhNPU imeni HS. Skovorody. – 324 p. [in Ukrainian].

5. Profesory Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni H.S. Skovorody [Professors of scientific schools of H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University]. (2006). Kh.: Vydavnychiy dim «Vidomi imena». – P.67. [in Ukrainian].

ЗОЛОТУХИНА С., ГНИЗДИЛОВА Е.

НАУЧНАЯ ШКОЛА ПРОФЕССОРА В.И. ЛОЗОВОЙ КАК ЭФФЕКТИВНАЯ ФОРМА РАЗВИТИЯ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ

В статье освещены теоретические достижения и опыт профессора В.И. Лозовой как основателя и руководителя научной дидактической школы, которая является эффективной формой профессионально-личностного роста научно-педагогических кадров, проанализирована ее научно-педагогическая деятельность как автора многочисленных научных публикаций, руководителя диссертационных исследований, члена диссертационных советов. Констатировано, что научная школа профессора В.И. Лозовой способствует развитию педагогического образования в Украине, утверждению педагогики как востребованной науки о воспитании и обучении на основе специально организованной деятельности по формированию познавательной активности и самостоятельности учащихся и студенческой молодежи. Установлены направления педагогического поиска научной школы В.И. Лозовой: проблема формирования познавательной активности, развитие проблемного обучения; вопросы дидактики общеобразовательной и высшей школы; особенности использования наглядности в обучении; аспекты управленческой деятельности в общеобразовательных учебных заведениях; особенности профессиональной подготовки педагогических кадров.

Ключевые слова: научная школа, научный лидер, исследовательский коллектив, познавательная активность.

ZOLOTUXINA S., GNIZDILOVA O.

SCIENTIFIC SCHOOL OF PROFESSOR V.I. LOZOVA AS AN EFFECTIVE FORM OF DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL SCIENCE

The article highlights theoretical achievements and experience of Professor V. I. Lozova as a founder and a head of the scientific didactic school, which is an effective form of professional and personal growth of scientific and pedagogical staff; her scientific and pedagogical activity as an author of numerous scientific publications, a head of theses, a member of the specialized scientific councils has been analyzed. It has been stated that the scientific school of Professor V.I. Lozova contributes to the development of pedagogical education in Ukraine, the adoption of pedagogy as a popular science about education and training on the basis of a specially organized activity on cognitive activity formation and autonomy of pupils and students. Directions of pedagogical search of scientific school of V.I. Lozova have been stated: the problem of cognitive activity formation, the using of problem learning; the issue of didactics of secondary and higher education; peculiarities of using educational visibility; issues of management activity at secondary educational institutions; peculiarities of pedagogical staff professional training. Scientific school V.I. Lozova - a phenomenon unique, due to the personality of the head of the high scientific status, ability to understand social needs in the development of education, generate ideas, conceptually think, guide the activities of the scientific community to develop problems of pedagogical theory and educational practice. Its scientific school is characterized by a wide spectrum of the studied issues - from studying the issue of controlling knowledge of students to a holistic study of the peculiarities of the process of forming the activity and independence of students, improving the efficiency of the educational process in the general education school and higher educational pedagogical institutions. It is the complex approach to the study of the problem that allows us to discover new facts and regularities, to comprehend new depths that are still unknown.

Keywords: scientific school, scientific leader, research group, cognitive activity.

Надійшла до редакції 24.05.2017 р.

УДК 378.22.015.31:377

ORCID 0000-0002-8353-9153

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТІСНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Андрій Цина

У статті розглянуто шляхи створення освітніх систем, зорієнтованих на всебічний розвиток особистості. Обґрунтовано сприйняття існуючих теоретичних концепцій становлення особистості студента відповідністю спостережень за практикою професійної підготовки у вищих навчальних закладах, адекватність тим поясненням і прогнозам самої підготовки, що випливає із теоретичних концепцій мотивації, розвитку, вивчення і тлумачення криз та відхилень, зрілості, коригування відхилень тощо. Результатом особистісного саморозвитку майбутніх учителів визначено предметні, базові та ключові компетентності. Виявлено когнітивний, діяльнісний та особистісно зорієнтований етапи й відповідні рівні саморегуляції у професійному становленні майбутнього вчителя технологій. Зроблено висновок про можливість прогнозування явищ професійно-педагогічної дієвості на засадах особистісної спрямованості процесу професійної підготовки майбутніх учителів технологій.

Ключові слова: особистість, розвиток, структурні концепції, компетентності, етапи, рівні професійної підготовки, учитель технологій.